

Wrzesiński, Wojciech

"Emigracja z Polski do RFN. Wybrane problemy", Jan Korbel, Opole 1983 :
[recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 460-462

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

poznać w czasie swego pobytu w Olsztynie, a także kontaktując się z Warmiakami na emigracji, to jednak głównie — jak widać — korzystał w tym względzie z prac Augustyna Steffena. Jest to raczej stylizacja powieściowa niż świadectwo językowe.

W całej książce uderza czytelnika przeciwstawianie złych Prusaków — Niemcom. Jest to odbicie poglądu, który wszystkie nieszczęścia wiązał ze złośliwymi wpływami pruskimi, a ich kontynuację widział w narodowym socjalizmie. Prusaków przedstawiano jako siłę groźną, której trzeba się bać, ale i od niej uczyć. Widać tu wyraźnie wpływ starych twierdzeń Popławskiego, o zasadniczych, obiektywnie uzasadnionych sprzecznościach interesów między niepodległością Polski a istnieniem Prus.

Książka wydaje się istotna dla zrozumienia stanowiska naszych rodaków na emigracji wobec problemów nie tylko Warmii, ale w ogóle polskich ziem zachodnich. Nie jest natomiast atrakcyjna beletrystycznie i nie na tym jej znaczenie polega. Jędrzej Giertych pozostał w niej mimo wszystko publicystą politycznym, podejmującym próbę wyjaśnienia procesów wprawdzie historycznych, ale wciąż jeszcze żywych i nie skończonych do dni współczesnych.

Wojciech Wrzesiński

Jan Korbel, *Emigracja z Polski do RFN. Wybrane problemy*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich, Seria B: Studia i Monografie, Opole 1983, nr 92, ss. 115.

Problemy ludności rodzimej na polskich ziemiach nadodrzańskich i nadbałtyckich nie budzą zainteresowania badawczego na miarę swego znaczenia. Częściej znajdują miejsce na łamach gazet i czasopism społeczno-politycznych niż w rozprawach naukowych. Wnioski publicystyczne, nierzadko powstałe w atmosferze sensacji czy też podyktowane bieżącymi potrzebami politycznymi, wyprzedzają rzeczywiste poznanie oparte na wynikach badań naukowych. Brak pełnego wyjaśnienia procesów socjologicznych, prawnych, ekonomicznych, które doprowadziły do współczesnego stanu tej grupy ludności. Znajomość przeszłości i współczesności polskiej ludności rodzimej na ziemiach zachodnich i północnych trudno uznać za wystarczającą, tak ze względów poznawczych, jak i z uwagi na potrzeby praktyczne polskiej administracji państwowej. Dużo możemy powiedzieć o procesach narodowościowych w tych skupiskach przed zakończeniem II wojny światowej, nieco mniej o pierwszych latach okresu powojennego, a najmniej o wydarzeniach po 1950 roku aż do dnia współczesnego. Im bliżej czasów nam współczesnych wiedza nasza jest bardziej powierzchowna, pragmatyczna, nie wynikająca z badań źródłowych.

Jan Korbel, docent Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, jest jednym z nielicznych badaczy, którzy od kilku lat studiują — sięgając do współczesności — problematykę polskiej ludności rodzimej na ziemiach zachodnich i północnych. Najlepszym tego dowodem jest omawiana, druga już — nie licząc kilkunastu artykułów — jego książka. Charakterystyczne dla tego badacza jest łączenie studiów historycznych z prawniczymi, przy równoczesnym zainteresowaniu socjologicznymi aspektami tematu. Wprawdzie i w omawianej książce Korbel zajmuje się przede wszystkim sprawami Śląska Opolskiego, ze szczególnym uwzględnieniem powiatu opolskiego, ale jego zasadnicze

spostrzeżenia dotyczą całokształtu problematyki ludności rodzimej. Nie ogranicza ich do obszaru Śląska Opolskiego, który z uwagi na szczególnie duże zasiedlenie tą ludnością jest tak ważny dla takich badań. Przed kilku laty, pisząc recenzję z pierwszej książki Jana Korbela, wyrażałem żal, że brak podobnych badań w innych regionach. I dzisiaj można to powtórzyć.

Omawiana książka nie stanowi tylko prostej kontynuacji problematyki podjętej w pierwszej rozprawie. Autor wyjaśnia, że pominął rozbudowane szerzej wątki historyczne i psycho-społeczne, zwracając większą uwagę na poszerzenie warstwy politycznej. Starał się przede wszystkim wyjaśnić sposób widzenia emigracji ludności rodzimej przez zachodniemieckich polityków, publicystów, prawników, socjologów, politologów. Analizując zachodniemieckie piśmiennictwo, Jan Korbel, na podstawie porównania stanu prawnego wynikającego z międzynarodowych zobowiązań zaciągniętych przez RFN z praktyką dnia codziennego, stwierdza iż w państwie tym powstała „zasadnicza sprzeczność między istniejącym tam systemem prawnym a przyjętymi zobowiązaniami prawno-międzynarodowymi oraz między rozpowszechnionym sposobem myślenia i rozumowania a rzeczywistością” (s. 5). Tezę tę stara się z powodzeniem udokumentować szczegółowymi rozważaniami.

Badania swoje prowadził Korbel w kraju oraz w RFN. Jednakże o ile w warunkach krajowych mógł stosować metody charakterystyczne dla warsztatu socjologa: korzystać z ankiet, sondaży, prowadzić wywiady, sięgać do dokumentów znajdujących się w biurach paszportowych i innych ogniach władzy — chociaż nie zawsze to było łatwe — to w RFN badania empiryczne były ze zrozumiałych względów utrudnione. Z konieczności, w pierwszym rzędzie opierał się Autor na publikacjach prasowych oraz publikowanych wynikach badań socjologów i analizach sporządzanych, niejednokrotnie w celach użytkowych, przez prawników, politologów czy innych ekspertów. Studium Korbela ukazuje mnogość takich publikacji, prezentujących różne stanowiska wyrażające różne poglądy polityczne. Analiza wydarzeń lat siedemdziesiątych pozwoliła Korbelowi na stwierdzenie, iż „całe dziesięciolecie łączy przede wszystkim to, że nie spełniły się w nim oczekiwania strony polskiej na dostosowanie polityki RFN do ducha i litery Układu z 1970 r., w tym zaś — na dostosowanie przepisów prawa wewnętrznego tego państwa do treści jego międzynarodowych zobowiązań” (s. 6).

W pracy przedstawiono 3 grupy problemów. Pierwsza z nich to analizy spraw prawnych, tak w kraju, jak i w RFN, ze szczególnym zwróceniem uwagi na problemy obywatelstwa, na pojmowanie w RFN praw do dziedzictwa Rzeszy i konsekwencji tego dla określenia granic, przy przedstawieniu różnorodnych poglądów na ten temat. W drugiej grupie zawarto sprawy samej migracji do RFN, wraz z próbami ustalenia jej leczebności i struktury. Trzecia grupa zagadnień to sprawy integracji na nowym miejscu zamieszkania i reorientacji narodowej, przy uwypukleniu działalności i postaw kół rewizjonistycznych.

Poświęcając wiele miejsca przedstawieniu różnych postaw spotykanych w RFN wobec polskiej ludności rodzimej, Autor stwierdza, iż „dla Niemców, z punktu widzenia ich polityki państwowej, stosunki z Polską nigdy właściwie nie odgrywały tak doniosłej roli, jak dla Polaków stosunki z Niemcami. Ze strony polskiej od wieków stawiany był opór naporowi germanizacyjnemu, przybierający okresowo charakter walki o przetrwanie, o byt narodowy. Dla Niemców wydarzenia na Wschodzie miały zazwyczaj incydentalny

charakter" (s. 9). Jest to teza, z którą historykowi trudno się zgodzić, fakty bowiem mówią co innego, wskazują, że dla niemieckiej polityki wschodniej, różnie rozumianej w różnych okresach, sprawy polskie nie miały charakteru incydentalnego, a były decydujące.

Pisząc o migracji do RFN Korbela poświęca wiele uwagi omówieniu spraw prawnych i organizacyjnych. Pokazuje istotny charakter „akcji łączenia rodzin”, ustalając, że w jej ramach w latach 1952—1980 wyjechało ponad 550 tys. osób (s. 28). Tylko w jednym roku, zaznacza że około 20% to osoby z Warmii i Mazur. Czy ten odsetek był taki sam we wszystkich latach? Trudno dzisiaj na to dać odpowiedź. Oznaczałoby to, że z Warmii i Mazur wyjechało około 100 tys. osób. Korbela w sposób przekonywający udowadnia, że 70—75% tych, którzy wyjechali do RFN w ramach „akcji łączenia rodzin”, to Polacy. Wskazuje różne przyczyny w polskiej polityce emigracyjnej, które nie pozwalały ujawniać rzeczywistej narodowości wyjeżdżających. Podawanie narodowości polskiej przy staraniach o wyjazd ograniczało szansę na otrzymanie niezbędnych dokumentów i ostatecznej zgody. Korbela swoje stwierdzenia opiera na wynikach szczegółowych badań socjologicznych ograniczonych wprawdzie tylko do Śląska Opolskiego. (Bardzo ważne byłoby przeprowadzenie takich badań także i na innych terenach wyjazdów.) Dodatkowo przemawiają za tezą Autora informacje o postawach emigrantów na terenach RFN, trudnościach integracyjnych, czynnym udziale w polskim życiu narodowym. Szkoda, że Autor ograniczył się do analizowania tylko informacji o Związku Polaków „Zgoda”, całkowitym milczeniem pokrywając istnienie drugiego Związku Polaków w Niemczech.

Wszystkie analizy, doprowadziły Korbela do konkluzji, iż „akcja łączenia rodzin” była w rzeczywistości jedną z form emigracji, których tak wiele we współczesnym świecie, a tylko względy polityczne spowodowały jej nadanie takiego charakteru. Ostatecznie Autor stwierdza, „Faktyczne uniemożliwienie im wyjazdu na stałe do RFN jako Polakom, nawet w przypadku posiadania tam bliskich krewnych zapewniających zainteresowanym dobre warunki bytowe, musiało w praktyce doprowadzić do wyjazdu (nie zawsze zresztą legalnego) setek tysięcy jakże często rzekomych tylko Niemców. Bowiem brak zrozumienia specyficznej sytuacji ludzi będących od wieków obywatelami ościennych wobec I i II Rzeczypospolitej państw oraz rozliczne błędy natury politycznej i społeczno-gospodarczej popełnione w polityce wewnętrznej po drugiej wojnie światowej, utrudniły integrację Polaków rodzimych z ludnością napływową i ich adaptację do nowych, jakże innych od dotychczasowych warunków” (s. 98). Domagając się wprowadzenia zmian w ocenie narodowej emigracji do RFN, Korbela wskazuje, że zachowywanie pozorów emigracji Niemców, gdy wyjeżdżają w większości Polacy, jest szkodliwe dla naszych interesów narodowych i politycznych. Domaga się innej koncepcji polityki emigracyjnej, takiej by emigranci, mogli, również i w zakresie formalno-prawnym, zachować więzi z Polską i polskością, zapewniając im możliwość powrotu.

Książka Korbela nie jest monografią, nie wyczerpuje tematu. Wskazuje, iż podlega on badaniom postępującym naprzód, które wciąż powiększają dystans między poznaniem problematyki ludności rodzimej na Śląsku Opolskim a w innych regionach Polski.

Wojciech Wrześniński